

مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی در کاربران شبکه‌های اجتماعی (مورد مطالعه شبکه اجتماعی تلگرام)

سیدعلی محمد رضوی^۱ / نصرت‌اله نعمتی‌فر^۲

تاریخ دریافت مقاله: بهمن ۹۶ تاریخ پذیرش نهایی: خرداد ۹۷

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی مهارت‌های شناختی در کاربران شبکه‌های اجتماعی مورد مطالعه شبکه اجتماعی تلگرام است. تحقیق حاضر از نوع کاربردی به روش توصیفی - پیمایشی انجام شد. جامعه آماری این پژوهش را کاربران شبکه تلگرام که داری مدرک لیسانس و بالاتر هستند، تشکیل داده است. روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و تعداد افراد نمونه ۵۵۰ کاربر بوده است. برای جمع‌آوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه که حاوی ۲۴ سوال محقق ساخته مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی بود، استفاده گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی از نرم‌افزار SPSS21 بهره گرفتیم. نتایج نشان داد که میانگین مهارت‌های شناختی در میان مردان بیشتر از زنان است و میانگین شش خرده مهارت شناختی تفکر انتقادی در میان کاربران متفاوت بود. همچنین یافته‌ها نشان داد که میان سطح تحصیلات کاربران و میزان استفاده از شبکه تلگرام با بهره‌گیری از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی تفاوت معناداری وجود داشت. علاوه بر آن، طبق آزمون رگرسیون متغیر تحصیلات دارای تأثیر مثبت و متغیر میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام دارای تأثیر منفی بر مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی کاربران داشته است.

واژگان کلیدی: تفکر انتقادی، مهارت‌های شناختی، استنتاج، خودنظم‌دهی، شبکه‌های اجتماعی، تلگرام.

۱- دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه صدا و سیما، تهران، ایران

۲- کارشناس ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه صدا و سیما، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)، پست الکترونیک: nnematifar@gmail.com

مقدمه و بیان مسئله

امروزه تحولی تازه و بسیار گسترده در عرصه ارتباطات و اطلاع‌رسانی در حال وقوع است که چشم‌اندازی کاملاً نو و متفاوت با مفهوم، عملکرد و تأثیر رسانه در برابر پژوهشگران قرار داده است. این تحول که بسیاری آن را انقلابی در عرصه ارتباطات و شروع پارادایم جدیدی در زندگی جوامع امروزی می‌خوانند، ظهور و توسعه بسیار سریع و حیرت‌آور فن‌آوری‌های جدید ارتباطی در جهان امروز است که در طول زمانی کوتاه در سراسر جهان گسترش یافته است و مهم‌ترین شکل و نمایان‌ترین محصول آن، شبکه اینترنت است. شبکه اینترنت که تنها در عرض چند سال، صدها میلیون نفر از مردم جهان را در کشورهای مختلف به ویژه کشور ما ایران در ارتباط با یکدیگر قرار داده است. ظرفیت‌ها و امکانات فوق‌العاده و بی‌سابقه‌ای برای ارتباط زنده و دوسویه میان افراد، گروه‌ها، سازمان‌های مدنی و دولت‌ها ارائه نموده و این امر موجب شده است تا موج تازه‌ای از تحرکات علمی و دانشگاهی در رشته‌های مختلف، از جمله علوم ارتباطات، برای مطالعه آن آغاز شود. مباحثات جدی و گسترده علمی درباره ماهیت خط سیر و تأثیر انقلاب ارتباطات و شروع عصر دیجیتال در زندگی افراد و جوامع، امروز جان تازه‌ای به تحقیقات ارتباطات و رسانه‌ها و نقش آنها در زندگی‌جوامع بخشیده است.

باگسترش روزافزون تکنولوژی و در کنار آن افزایش دانش و معلومات بشری، جهان روز به روز به سمت پیشرفت‌های شگرفی در حرکت است و بشر می‌کوشد تا در این سیر تحولات از تمامی امکانات و ظرفیت‌های موجود بهره‌گیرد. در این میان، استفاده از تکنولوژی‌ها و فضای مجازی، باعث به وجود آمدن فرصت‌ها و تهدیدهایی برای کاربران آن شد.

عصر حاضر دوره‌ای است که تحت عنوان انفجار اطلاعات از آن نام برده می‌شود. در این دوره، اطلاعات از طریق فناوری‌های پیشرفته هم‌چون اینترنت و شبکه‌های جهانی اطلاع‌رسانی به وفور مبادله می‌شود؛ بنابراین، در چنین عصری صرف داشتن اطلاعاتن

می‌تواند مفید و کارساز باشد. بلکه تجزیه و تحلیل و نحوه کاربرد اطلاعات حائز اهمیت است؛ اما با هجوم گسترده و همه‌جانبه اطلاعات در دنیای رو به رشد امروزی می‌بایست در جستجوی روشی کارا در جهت غربال کردن اطلاعات باشیم. «تفکر انتقادی» این را برای فرد میسر می‌سازد تا حقیقت را در میان به هم ریختگی حوادث و اطلاعات جستجو کند و به هدفش که رسیدن به کامل‌ترین درک ممکن است دست یابد (خرمی و معظم‌فر، ۱۳۸۹).

اما با پیشرفت روزافزون اینترنت و بخصوص شبکه‌های اجتماعی و افزایش تعداد منابع قابل دسترس از طریق این رسانه مسأله ارزیابی منابع و اطلاعات موجود در این شبکه جهان گستر به موضوعی قابل تأمل و بحث‌برانگیز تبدیل شده است؛ و ماهیت اینترنت به گونه‌ای است که هر فرد می‌تواند به عنوان تولیدکننده اطلاعات عمل کند و اطلاعات خود را در محیط وب قرار دهد. این اشتراک منابع اطلاعات، مثالی از تعاون اجتماعی در مقیاس وسیع است و ارتباطات شخصی و حرفه‌ای را در سراسر جهان امکان‌پذیر ساخته است (بینش، ۱۳۹۰).

در سال‌های اخیر، در خصوص ظهور فناوری‌های جدید و سرعت دسترسی به اطلاعات، بسیار نوشته شده است. وجود ابزارهای جدید الکترونیکی اهمیت تفکر انتقادی را افزایش داده و نیز چالش‌ها و فرصت‌هایی را برای آموزش تفکر انتقادی فراهم ساخته است. تفکر انتقادی و فناوری اطلاعات به‌طور جدایی‌ناپذیری در ارتباط هستند (هیسرر، ۲۰۰۶).

بنابراین حجم اطلاعاتی که در فضای سایبر هر روزه منتشر می‌شوند، کاربران خود را مورد هجوم بمباران اطلاعاتی قرار می‌دهند به‌طوری که هانت می‌گوید «محیط‌های الکترونیکی در عصر اطلاعات و ارتباطات نیاز به کاربرانی دارند که به سرعت عوامل مهم را شناسایی، ملاحظات بی‌اهمیترا حذف، به تجربیات زیاد گذشته خود در خصوص مسائل مربوط استناد و مسئله را تجزیه و تحلیل کنند (مایرز، ۱۳۸۶). این تجزیه و تحلیل اطلاعات باعث می‌شود که کاربران وقتی وارد

۱۳۸۸). دلیل دیگر این که هر محقق با توجه به فهم فردی و نیازهای پژوهش خویش به تعریف آن پرداخته است؛ لذا در تعریف تفکر انتقادی وحدت نظری وجود ندارد و تا اکنون هیچ کس یک تعریف مورد پذیرش عام را ارائه نکرده است (پاول، ۱۹۹۴).

در واقع تفکر انتقادی به مثابه یکی از مهارت‌های زندگی، بیشتر به عنوان توانایی افراد متفکر برای به چالش کشیدن تفکرات‌شان درک می‌شود. این توانایی مستلزم این است که آنها محک‌ها و معیارهای خود را برای تجزیه و تحلیل و ارزیابی تفکراتشان گسترش دهند و به صورت عادی از آنها، معیارها و استانداردها را برای گسترش کیفیت تفکراتشان استفاده کنند (پاول و الدر، ۱۹۹۸). لیپمن (۱۹۹۸) اظهار می‌دارد که تفکر انتقادی تفکری ماهرانه و پاسخگو است که داوری خوب را تسهیل می‌کند زیرا متکی بر ملاک، خود تصحیح‌کننده، و نسبت به شرایط حساس است.

انیس (۱۹۸۵) معتقد است تفکر وقتی انتقادی است که متفکر با دقت در تجزیه و تحلیل مباحث کوشش کند، به دنبال شواهد ارزشمند باشد و به قضاوت و نتایج سالم برسد. او هدف از آموزش تفکر انتقادی را تربیت انسان‌هایی می‌داند که از اغراض شخصی دور و مأمور به صراحت و دقت باشند.

بدین لحاظ تفکر انتقادی نیازمند پایه اطلاعاتی درست است و با تفکر انتقادی می‌توان اطلاعات را سازمان‌دهی، طبقه‌بندی، مقایسه و ارزشیابی نمود و زمینه را برای ارتقا و پیشرفت آن فراهم کرد. (فورست، ۱۹۹۱)

از همین لحاظ اصطلاح تفکر انتقادی به معنای منفی‌نگری و جست و جو برای عیب‌یابی نیست، بلکه تفکری است که به ارزیابی دلیل و استدلال می‌پردازد. تفکر انتقادی، آرمان شخص معقول را، یعنی کسی که می‌تواند به طور مستقل و بدون کنترل دیگران به تفکر بپردازد. مورد تأکید قرار می‌دهند. یک متفکر منتقد، بدون ارزیابی یا داوری کردن باورها و استدلال‌ها را رد یا قبول نمی‌کند (فیشر، ۱۳۸۶).

بدین صورتی کم تفکر انتقادی در برابر حجم عظیم اطلاعات منفعل نیست بلکه فعال است به طوری که

شبکه‌های اجتماعی می‌شوند از سردرگمی نجات پیدا کنند که این خود یکی از مهارت‌های تفکر انتقادی است. همچنین فراوانی منابع به هم متصل شده از طریق محیط فرا پیوندی می‌تواند به سردرگمی کاربران منجر شود. این فراوانی اطلاعات و محیط فرا پیوندی می‌تواند منجر به مرور سطحی اطلاعات با سرعت بالا، به جای مطالعات فکورانه شود. با این حال تفکر انتقادی، تفکری مستدل و مستند به مدارک و اطلاعات موثق است که انتظار می‌رود به قضاوتی صحیح منجر شود و استانداردهایی مناسب را برای ارزیابی و تفسیر مسائل پیچیده و بحث‌برانگیز، به منظور حصول نتیجه‌گیری تصمیم‌گیری در خصوص انجام کار یا باور به یک عقیده، عرضه کند (مکتبی فرد، ۱۳۸۹). بر همین اساس به کار بردن مهارت‌های تفکر انتقادی در فضای سایبر باعث می‌شود که کاربران با دید تیز بینانه به اطلاعات منتشر شده در فضای سایبر بنگرند و با اطلاعات در این فضا سطحی برخورد نکنند.

پژوهش حاضر به عنوان یکی از نخستین تحقیقات در این حوزه، به مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی در شبکه‌های اجتماعی می‌پردازد. بدین لحاظ پژوهش حاضر با روش پیمایشی به دنبال شناخت چگونگی بهره‌گیری کاربران ایرانی از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی در شبکه‌های اجتماعی با مطالعه موردی تلگرام می‌باشد. همچنین نتایج این تحقیق زمینه را برای انجام راه‌کارها و پیشنهادها در جهت بهتر عمل کردن بهره‌گیری کاربران به مهارت‌های تفکر انتقادی فراهم می‌نماید.

ملاحظات مفهومی و نظری

مفهوم تفکر انتقادی

لغت تفکر انتقادی یکی از مبهم‌ترین لغات در ادبیات مربوط به تفکر می‌باشد. علی‌رغم اجماع متخصصان و دانشمندان درباره اهمیت توجه به تفکر انتقادی و پرورش آن درباره تعریف و ماهیت آن آراء متنوعی ارائه شده است. یکی از علل، آن است که تفکر انتقادی مفهوم پیچیده‌ای نیز می‌باشد. بنابراین توصیف و اندازه‌گیری آن به راحتی امکان‌پذیر نیست (اطه‌ری و همکاران،

مشکلات، جدی دریافتن اطلاعات مرتبط، منطقی در انتخاب معیارهاست" (به نقل از مگی، ۲۰۰۶) و لوفوک ۱۹۹۵ (به نقل از سیف ۱۳۸۰) در تعریف تفکر انتقادی می‌گوید: تفکر انتقادی ارزیابی تصمیمات از راه بررسی منطقی و منظم مسائل، شواهد و راه حل‌هاست. از سوی دیگر باربارا فولرچند تعریف تفکری انتقادی را از اشخاص گوناگون گردآوری کرده و ارائه داده است که از میان آنها به چند مورد اشاره می‌شود:

از نظر لیندزری، هال و تامسون تفکر انتقادی عبارت است از آزمون و بررسی قابلیت کارایی راه‌حل‌های پیشنهاد شده است. اندیشمند دیگری به نام نوریز تفکر انتقادی را تصمیم‌گیری عقلانی می‌داند این که چه چیزی را باید باور کرد و چه چیزی را نباید باور کرد. از سوی دیگر موره و پارکر تفکر انتقادی را تعیین هشیارانه و آگاهانه پذیرفتن ورد کردن یا قضاوت معلق می‌داند (عباسیاد کوری، ۱۳۸۱).

اما تعریف که توسط پنجاه متخصص از موسسه دلفی که همگی تحقیقاتی مهم در زمینه تفکر انتقادی داشته‌اند، پیرامون تعریف آن، اتفاق نظر دارند به نظر آنان تفکر انتقادی مجموعه‌ای از توانایی‌ها و مهارت‌هاست و قضاوتی هدفمند دارد که از تحلیل، تفسیر، ارزیابی و استنتاج شواهد و مفاهیم و روش‌شناسی ضابطه‌مند استخراج می‌گردد (رد، ۱۹۸۸). به نظر می‌آید این تعریف از میان تعاریف گفته شده جامع و کامل‌ترین شده؛ با این وجود هنوز تعریف تفکر انتقادی در اکثر رشته‌ها مورد توجه قرار گرفته است.

به طوری که تفکر انتقادی امروزه بنایی تمام رشته‌هایی است که در آنها به گردآوری اطلاعات، جمع‌آوری مدارک، آزمون و تأیید یا رد فرضیه‌ها پرداخته می‌شود. تفکر انتقادی زیربنای توسعه مفاهیم علمی است و نگاهی نو به مفهوم تفکر انتقادی، راه را برای گسترش علم، دموکراسی، حقوق بشر و آزادی اندیشه هموار نموده است (جمشیدیان قلعه سفیدی و خمیجانی فراهانی، ۱۳۸۸).

تعاریف ذکر شده در مورد تفکر انتقادی بیانگر آن است که هر کدام از منظر مختلف به تعریف تفکر انتقادی

جان‌دیویی (۱۹۸۲) در کتاب «چگونه فکر کنیم» ماهیت و ذات تفکر انتقادی را قضاوت معلق یا بدبینی سالم، نقدسازنده و پرهیز از تعجیل در قضاوت تعریف می‌کند؛ به عبارت دیگر او تفکر انتقادی را بررسی فعال، پایدار و دقیق هر عقیده یا دانش می‌داند. وی تفکر انتقادی را به صورت فرایندی فعال در نظر می‌گیرد که در آن شخص به عنوان «گیرنده غیرفعال» افکار و عقاید و اطلاعات دیگران را نظر در گرفته می‌شود. فعال بودن این فرایند به این معناست که فرد به وسیله این تفکر به موضوعات گوناگون می‌اندیشد و پرسش‌هایی درباره آن از خود می‌پرسد. به دنبال اطلاعات مرتبط با آن می‌گردد و از یادگیری به طرق غیرفعال می‌پرهیزد. توجه دیویی به دلایل، مهم‌ترین قسمت تعریف او را تشکیل می‌دهد. او عقیده دارد که این دلایل و مدارک از عقیده یا باور و همچنین نتیجه حاصله حمایت می‌کند (فیشر، ۲۰۰۱).

تفکر انتقادی فرایند نظام‌دار جداسازی واقعیت از خیال است. این نوع تفکر، ابزار کار، برای پیدا کردن بهترین مسیر در لابه‌لای فوران اطلاعات روزانه به ذهن می‌آیند. چرا که در میان میلیون‌ها اطلاعاتی که روزانه به ذهن می‌رسد تنها اندکی از آنها نیازمند توجه بوده و ارزش ملحق شدن به ذخایر قبلی ذهن را دارا می‌باشند. اتصال این اطلاعات غربال شده و سازمان‌دهی شده در نهایت باعث ایجاد آن چیزی می‌شود که موفقیت نام دارد و اساس تمایز انسان‌های اندیشمند از عموم مردم است (نصیری، ۱۳۸۹). بدین لحاظ یک تعریف که شامل مهارت‌های شناختی و عاطفی که مورد توافق همگانی بود انجمن فلسفه آمریکا برای تفکر انتقادی ارائه داد است:

"ما معتقدیم که تفکر انتقادی قضاوت هدفمند و خود نظم‌دهنده‌ای است که به تفسیر، تحلیل، ارزیابی و استنباط و همچنین تبیین ملاحظات موقعیتی، روش‌شناختی، ملاکی و مفهومی مبتنی است. متفکر انتقادی ایدئال کسی است که به صورت دائمی کنجکاو، آگاه، دقیق در قضاوت، ارزیابی‌کننده عینی و بدون سوگیری، تمایل به بررسی مجدد روشن‌بینی مسائل و

می‌دهد حتی در مقابل پدر و مادر خود تفکر انتقادی داشت این خود به اهمیت و ضرورت تفکر انتقادی می‌افزاید: "و وصینا الانسان بوالدیه حسنا و ان جاهداک لشکرک بی ما لیس لک به علم فلا تتعمها" (ما به آدمیان سفارش کردیم که در حق پدر و مادر خود نیکی کنند و اگر آنها بکوشند تا تو به من که خدا بیگانه‌ام از جهل و نادانی شرک آوری؛ در اینجا هرگز از امر آنها اطاعت نکن) «سوره عنکبوت آیه ۸» (شاهی، ۱۳۹۰). اسلام حتی درباره اصول عقیدتی که تحصیل آنها بر همگان واجب است که آدمی آنها را در شناخت خود به کار گیرد سفارش به استفاده از عقل شده است در آیه ۳۶ سوره اسراء زمانی که قرآن کریم مردم را به پیروی نکردن از آنچه که نسبت به آن آگاهی ندارند، فرامی‌خواند و گوش و چشم و دل را مسئول می‌داند، نقش حواس و عقل در شناخت را مورد تأکید قرار می‌دهد (اقایاریکانی، ۱۳۹۰).

می‌توان گفت تفکر انتقادی ریشه در فلسفه اسلامی دارد چرا که در این رشته علمی به مطالعات و پیدا کردن معایب منطقی اهمیت داده می‌شود. در تاریخ فلسفه اسلامی یک نوع سنت وجود دارد که بر اساس آن هر فیلسوفی بایستی به آراء دیگران نگاه انتقادی داشته باشد و با ابزارهای منطقی تلاش کرده‌اند فلسفه و دیدگاه‌های دیگران را ارزیابی کنند (همان، ۵۷).

با کمی تأمل در کلام وحی نیز می‌توان موارد اشاره به تفکر انتقادی را یافت: «بشارت بده بندگان من را، آنان را که سخن را استماع می‌کنند. آنگاه آن را که بهتر است برمی‌گزینند و آن بهتر را که انتخاب شده پیروی می‌نمایند. چنین کسانی هستند که خدا آنان را هدایت نموده است» (قرآن، زمره/ ۱۷ و ۱۸). هم‌چنین اندیشمندان بزرگ اسلام تفکر را زیربنای حیات انسانی و وسیله دست یابی به جمیع کمالات و معارف مادی و معنوی میدانند. امام خمینی (ره) تفکر را مفتاح ابواب معارف و کلید خزائن کمالات و علوم و مقدمه لازمه حتمیه سلوک انسانی دانسته است (امام خمینی، ۱۳۷۱، ۱۹۱). مطهری در تفسیر این آیات به اهمیت تفکر انتقادی در اسلام اشاره می‌کند و از بارزترین صفات عقل برای

پرداختن تعریف جامع و کامل از این تعریف وجود ندارد اما برداشتی که می‌توان از تعاریف بالا داشت این است که تفکر انتقادی شیوه‌ای از تفکر است که در آن فرد تفکر کننده در میان حجم عظیم اطلاعات فعال است و می‌تواند آنها را ارزشیابی، سازمان‌دهی، تجزیه و تحلیل کند و در مسیر درست از این اطلاعات استفاده کند.

در کشور ما که بر پایه تعالیم مترقی اسلام بنا نهاده شده است نیز این امر مورد توجه و تأکید قرار گرفته است. عنصر فکر و اندیشه از جمله عناصری هستند که در رأس آموزه‌های دینی ما قرار دارد. قرآن کریم همواره انسان‌ها را به «تفکر» و «تعقل» دعوت کرده است. پیشوایان دینی نیز بر تفکر و تدبیر تأکید داشته‌اند. امام علی (ع) در این باره می‌فرماید: «بالاترین عبادت به کار انداختن نیروی تفکر و عقل است». (فلسفی، ۱۳۶۸). هم‌چنین عقل یکی از مواهب الهی و استعداد مخصوصی است که خداوند متعال به انسان عنایت نموده است تا با بهره‌گیری از آن بتواند در مسیر زندگانی خود راه سعادت و رستگاری را پیماید. اسلام دینی است که نه تنها با نیروی عقل و قدرت تفکر مخالفت نکرده، بلکه در تمام جهات از آن کمک و تأیید خواسته و به شدت بر آن تأکید نموده است (آقا یاریکانی الف، ۱۳۹۰). آیات متعدد با مضامین گوناگون که انسان را به تعقل و تدبیر و در یک کلام به عقل‌گرایی دعوت می‌کنند، مؤید این مطلب است. به‌گونه‌ای که خداوند پلیدی و زشتی را نتایج عدم تعقل معرفی می‌کند (یونس/۱۰۰) و کسانی که اندیشه خود را به کار نمی‌گیرند در ردیف حیوانات برمی‌شمارند (انفال/۲۲).

قرآن کریم در مورد داشتن تفکر، مهم‌ترین توصیه‌ها را به انسان‌ها کرده است. روی سخن قرآن، همه‌جا با اندیشمندان، متفکران و صاحبان عقل است: «این کتابی است پربرکت که بر تو نازل کردیم تا در آیات آن تدبیر کنند و صاحبان اندیشه متذکر شوند» (ص/۲۶) هم‌چنین آیات حج/۴۶، بقره/۱۶۴، آل عمران/۱۹۰، رعد/۳ و انعام/۵ ناظر به تشویق و توجه دادن افراد به خردورزی می‌باشند. از جمله توجه به تفکر و تفکر انتقادی در قرآن کریم می‌توان به آیه زیر اشاره کرد که تذکر

را و نیز مفاهیم و اظهارنظرهای مرتبط یا غیر مرتبط با موضوعی را تشخیص می‌دهیم. در تحلیل اولاً نباید داده‌ها و اطلاعاتی را که موجود یا قابل دسترس اند چون با نیت ما تضاد دارند کنار گذاریم. ثانیاً به اتکای این داده‌ها و اطلاعات و تعبیر و تفسیر آنها می‌کوشیم به مجموعه‌ای از مفاهیم، توصیفات، بازنمایی‌ها و دریافت‌ها در مورد موضوع موردنظر دست‌یابیم. ثالثاً از این مجموعه، به استدلالی می‌رسیم که در باورها، داوری‌ها یا تصمیم‌گیری‌ها ما بروز می‌یابد (قاضی مرادی، ۱۳۹۳). به بیان دیگر تحلیل را می‌توان آزمون استدلال‌ها، اندیشه در مورد مسئله و اطلاعات مربوط به علت و معلول است دانست (سیمپسون و کارتنی، ۲۰۰۲).

ج. ارزشیابی: در کل، یعنی اعتبار و استناد مفاهیم، عبارات یا دیگر اشکال بازنمایی دربردارنده‌ای روایت‌ها و توصیفات، ادراک، تجربه، داوری، باورها و عقاید فرد سنجیده و در مورد آن داوری شود. در واقع مهارت ارزشیابی برای سنجش استناد ادعا و قوت یا ضعف استدلال‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. به علاوه، ارزشیابی برای داوری کردن درباره‌ی کیفیت تحلیل‌ها، تعبیر و تفسیرها، عقاید، باورها، ایده‌ها، پیشنهادها و توجیهات با استفاده از قواعد و روش‌های مشخص به کار می‌رود. در کل می‌توان گفت ارزشیابی روند داوری را تعیین ارزش، دقت، تمامیت یا کیفیت پدیده است (قاضی مرادی، ۱۳۹۳).

د. مهارت استنتاج: یکی از مهمترین مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی است که به معنی تعیین و تأمین عناصر مورد نیاز برای ارائه نتایج عقلانی؛ شکل دادن به احتمالات و فرضیه‌ها؛ بررسی اطلاعات مربوط و استخراج پیامدهای که ناشی از داده‌ها و اطلاعات، عبارات، اصول، شواهد، داوری‌ها، اعتقادات، مفاهیم، توصیفات و پرسش‌ها یا دیگر شیوه‌های بازنمایی‌اند. خرده مهارت‌های استنتاج عبارت‌اند از: شک کردن و به پرسش گرفتن شواهد و مدارک، گمانه‌زنی در مورد نتایج بدیل و ارائه نتایج است. اما مهارت استنتاج در مرحله به مرحله باید پیش برود که در مرحله اول، به

انسان که تمیز و جدا کردن است نام می‌برد (مطهری، ۱۳۸۶). در واقع دعوت‌های مکرر قرآن به تفکر و معرفی موانعی از تفکر انتقادی همچون اکثریت‌زدگی، شخصیت‌زدگی و تقلید کورکورانه از نیاکان و همچنین تشویق‌های معصومین به تفکر نشانه این است که تفکر انتقادی در دین اسلام مورد توجه ویژه قرار گرفته است.

مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی

مهارت‌های تفکر انتقادی، مؤلفه‌های روند این نوع تفکر از مرحله مواجه‌شدن با داده‌ها تا رسیدن به داوری هدفمند و خود تنظیم‌گر است. ما این مهارت‌ها را در سنجش منطقی و انتقادی موضوعات گوناگون به کار می‌بریم. تفکر انتقادی شامل دو مهارت شناختی و عاطفی است که هرکدام داری خرده مهارت‌های است. یک شخص متفکر انتقادی زمانی می‌تواند موفق باشد که بتوند مهارت‌های شناختی و عاطفی تفکر انتقادی را به خوبی بشناسد، تا بتواند اطلاعات را به خوبی غربال کند و اطلاعات مورد نیاز و صحیح را به خوبی تشخیص دهد. مهارت‌های شناختی شناختی شامل شش خرده مهارت زیر هستند.

الف. تفسیر: تفسیر عبارت است از فهمیدن و بیان کردن معنا یا دلالت مجموعه‌ی بسیار متنوع از موضوعاتی که می‌توانند شامل تجربه‌ها، موقعیت‌ها، داده‌ها، رویدادها، داوری‌ها باورها و باشد.

اما تفسیر روندی است که به خود فرد بستگی دارد در اینجا فرد می‌کوشد تا درک خودش را از موضوعی متکی بر داده‌ها و اطلاعاتی که از تجارب خود به دست آورده یا درکی را که از آن موضوع کسب کرده بیان کند (قاضی مرادی، ۱۳۹۳، ۸۵). معنای دیگر که می‌توان از این مهارت شناختی تفکر انتقادی بیان کرد؛ تفسیر صحیح مسائل و استخراج علت و معلول از منابع اطلاعاتی است (سیمپسون و کارتنی، ۲۰۰۲).

ب. تحلیل: یکی دیگر از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی است که به معنای شناسایی و تعیین ارتباط‌های استنتاجی موجود یا موردنظر میان گزاره‌ها، پرسش‌ها، مفاهیم و دیگر اشکال ارائه مطالب است. در تحلیل، استدلال‌های تصدیقی تکذیب کننده بیک نظر و داوری

تصاویر، ویدیوها و اسناد رمزنگاری شده خود را تبادل کنند، تلگرام در تبلت‌ها، موبایل‌ها و دستگاه‌های بدون وای فای هم در دسترس است موفقیت عجیب نرم‌افزار طی دو سال گذشته دور از انتظار بوده و هم اکنون به فراگیرترین پیام‌رسان میان ایرانیان تبدیل شده است.

کاربران نرم‌افزار امکان تبادل پیام، عکس ویدیو و فایل تا حجم ۱/۵ گیگابایت را دارند تلگرام نسخه پارانه‌ای خود را نیز ارائه داده که با این امر، کار برنامه‌نویسان برای کدنویسی برنامه‌های جانبی تلگرام (روبات‌ها) را راحت‌تر کرده است. دیگر آنکه همه این‌ها همه نرم‌افزارهای رسمی تلگرام و (چند نرم‌افزار رسمی) متن باز هستند که ویژگی منحصر به فردی میان همه نرم‌افزارهای پیام‌رسان است.

مهم‌ترین امکانات تلگرام امکان ایجاد گروه میان کاربران، کانال‌های اطلاع‌رسانی و روبات‌ها است که این اصطلاحات در ادامه معرفی می‌شوند.

الف- گروه

گروه‌ها یکی از بخش‌های پیام‌رسان تلگرام است، به‌صورتی کاربران می‌توانند با پیوستن به گروه به صورت چند طرفه با دیگران ارتباط برقرار کنند. گروه‌های اولیه با قابلیت ۲۰۰ عضو را داشتند ولی بعدها تلگرام با انتشار به روز رسانه‌های جدیدتر قابلیت ارتقای گروه عادی به سوپر گروه افزایش اعضا از ۲۰۰ به ۵۰۰ و سپس به ۵ هزار نفر در دسترس همگان قرار داد البته در آخرین به‌روزرسانی مدیران گروه‌ها می‌توانند پیام سنجاق شده را درباره گروه‌ها قرار دهند که به آن اطلاعیه نیز گفته می‌شود و دیگر موارد می‌توان به اضافه شدن قابلیت انتخاب شناسه برای گروه‌ها و ساخت گروه‌های عمومی اشاره کرد که قابلیت جستجوی گروه‌ها بر اساس شناسه را برای کاربران فراهم می‌کند.

ب- کانال

کانال امکان جدیدی است که در تلگرام اضافه شده است کانال تلگرام مسیری یک طرفه است که فقط مدیران کانال (به انگلیسی ادمین) می‌توانند در آن پست دلخواه را برای اعضای کانال منتشر کنند و بقیه اعضا

معنای مشخص و فراهم کردن عناصری است که برای طرح و تدوین نتایج مستدل و عقلانی لازم‌اند. در این مرحله، استنتاج یعنی استفسار یا به پرسش گرفتن اطلاعات، نشانه‌ها و شواهد و مدارک مشخص و فراهم شده برای رسیدن به این نتیجه‌گیری است که آنها چه معنای دارند و دلالت‌هایشان چیست. در مرحله بعد، استنتاج عبارت است از شکل دادن به گمانه‌ها و فرضیه‌ها. در این مرحله، نتایج مستدل و عقلانی حاصل از مرحله اول، پیش‌بینی‌ها را زمینه‌سازی می‌کنند، به فرضیه‌ها شکل می‌دهند که باید توضیح داده شوند. در کل استنتاج به معنای بررسی اطلاعات مربوط و استخراج پیامدها و نتایج برآمده از داده‌ها، اظهارات، اصول، شواهد و اسناد، داوری‌ها، توصیفات و دیگر اشکال بازنمایی است (قاضی مرادی، ۱۳۹۳).

۵. توضیح: در کل، عبارت است از اینکه فردی نظرش را با بیان علل یا دلایلی که توجیه‌کننده‌ای که به‌طور قابل درک یا واضح ارائه کند. در مهارت توضیح فرد نتایج استدلال یعنی استنتاج‌ها خود را اعلام می‌کند (همان، ۱۴۰).

و. خودنظم‌دهی: خودنظم‌دهی مهارتی است که به بررسی افکار و باورهای خود بر پایه اطلاعات، توضیحات و مطالب ارائه شده و اصلاح موارد نادرست در باورها و عقاید خود می‌پردازد (فسیون و فسیون، ۱۹۹۴). پس خودتنظیم‌گری زیر نظر گرفتن خود آگاهانه‌ی فعالیت شناختی خویشتن و عناصر استفاده شده در فعالیت‌ها و نیز زیر نظر گرفتن نتایج استخراج شده در پی مهارت به کار بردن تحلیل و ارزشیابی و داوری و استنتاج خود است (قاضی‌مرادی، ۱۳۹۳). این زیر نظر گرفتن برای مورد پرسش قرار دادن، تأیید کردن، اعتبار دادن یا تصحیح کردن استدلال‌های فرد و استنتاج‌های اتخاذشده از سوی او انجام می‌شود.

شبکه اجتماعی تلگرام

تلگرام، یک نرم‌افزار پیام‌رسان می‌باشد. که به شکل متن‌باز ارائه شده است. کاربران می‌توانند پیام‌ها،

است دست یابد، هم‌چنین نظریات تفکر انتقادی جستجو و انگیزه برای دریافت دلایل منطقی و گسترش مهارت‌های تفکر و قدرت تجزیه و تحلیل را گامی در جهت کسب تفکر انتقادی می‌دانند. اما نظریه‌های که در چهارچوب این تحقیق می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند، شامل نظریه‌های زیر است:

نظریه وابستگی مخاطبان

نظریه وابستگی مخاطبان، روابط میان رسانه‌ها، جامعه و مخاطبان را مورد توجه قرار می‌دهد و با اشاره به نیازهای مخاطب از جمله داشتن اطلاعات از رویدادهای پیرامون از یک‌سو و نیز ندانستن و گریز از واقعیات از سوی دیگر، او را عنصری منفعل و وابسته به رسانه می‌شوند. این نظریه حاکی از آن است که افراد وابستگی متفاوتی به رسانه‌ها دارند این وابستگی از شخصی به شخص دیگر، از گروهی به گروه دیگر و از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است.

در جامعه توسعه یافته جدید، بسیاری از اعمال زندگی و تجارت، مستلزم اطلاعات تازه و قابل اعتماد است و مخاطبان وابستگی مخاطبان وابستگی زیادی به اطلاعات رسانه‌ها جمعی دارند.

مک کوایل و سون ویندال، مهم‌ترین و اصلی‌ترین ایده نظریه وابستگی مخاطبان را وابسته بودن مخاطبان به منابع اطلاعاتی رسانه‌های جمعی برای دانستن و جهت‌گیری نسبت به رویدادهای اجتماعی ذکر می‌کنند. در هر یک از سه واحد (جامعه، رسانه‌ها و مخاطبان) عواملی باعث افزایش یا کاهش میزان وابستگی مخاطبان به رسانه‌ها می‌شوند:

۱- هرگاه در جامعه میزان تغییر، تضاد بی‌نظمی افزایش یابد، مردم برای رفع ابهام و کسب اطمینان، به اطلاعات رسانه‌ها وابستگی بیشتری پیدا می‌کند.

۲- هر چقدر تعداد و محوریت کارکردها اطلاعات رسانه‌ای بیشتر و گسترده‌تر باشد، میزان وابستگی مخاطبان بیشتر می‌یابد.

۳- هرچقدر دامنه و میزان نیاز مخاطبان به اطلاعات رسانه‌ای بیشتر باشد میزان وابستگی‌شان به رسانه‌ها بیشتر است (مهدی‌زاده، ۱۳۹۳).

امکان اضافه کردن پست در آن را ندارند. از ویژگی‌های کلی کانال در تلگرام به شرح زیر است:

۱. امکان عضوگیری نامحدود
۲. امکان انتخاب چند مدیر: افزودن مدیر به گروه تلگرام امکان‌پذیر نیست و برای کانال می‌تواند اضافه کنید.
۳. قابلیت حذف پیام: در گروه پیام ارسالی به هیچ‌وجه حذف نمی‌شود ولی در کانال مدیر می‌تواند پیام را هم حذف کند.
۴. تعداد مشاهده: چند نفر مطالب ارسالی شما را خوانده‌اند؟ در گروه این قابلیت وجود ندارد ولی در کانال تلگرام تعداد خواندن پیام‌ها نمایش داده می‌شود آن هم برای تک‌تک اعضا.
۵. لینک عمومی و منحصر به فرد: شما می‌توانید کانالی داشته باشید که عمومی باشد و مخاطبین عمومی برای خود جذب کنید.
۶. قابل مشاهده بودن اعضا: اعضا نمی‌توانند اعضای دیگر را ببینند چیزی که در گروه خیلی‌ها را آزار می‌داد، در کانال فقط مدیر می‌تواند اعضا را ببیند.

ج- ربات

ربات‌ها ویژگی هستند که از سوی تلگرام ارائه می‌شود. کاربران به وسیله ربات‌ها می‌توانند قابلیت‌های نرم‌افزار چند برابر کنند.

کاربران به وسیله ربات‌ها می‌توانند اتصالی را میان وبسایت‌های خبری‌شان و هسته اصلی تلگرام ایجاد کنند تا از این طریق اخبار را به صورت مستقیم به روبات‌شان بیفزایند ربات‌ها هم‌چنین قابلیت‌های فراوان دیگری نیز دارند، از جمله جستجوی تصاویر، ر فیلم‌ها، اسناد، گیف‌ها سرگرمی (بازی، لطیفه، داستان و ...)، ترجمه غیره است (سیاح طاهری، ۱۳۹۴).

چارچوب نظری

نظریه انتقادی، نظریه‌ای است که متفکر و محقق بر اساس آن به بررسی مجموعه مسائلی می‌پردازد تا نوعی از نظام اجتماعی را جستجو کند که فاقد این تضادها باشد نظریه انتقادی می‌کوشد نقاط تضاد را کشف کند تا به هدفش که همانا ایجاد تکامل جدید

واقعیت، مردم واقعیت را بر اساس آگاهی فردی خویش و نیز آگاهی به دست آمده از تعاملات اجتماعی با دیگران می‌سازند. در این رویکرد، دانش و آگاهی چیزی نیست که کشف شود، بلکه چیزی است که ساخته می‌شود. افراد معرفتی را که بر اساس آن، واقعیت اجتماعی خویش را بنیان می‌نهند از چهار منبع اخذ می‌کنند. تجربه شخصی، هم‌آلان، نهادها اجتماعی و رسانه اجتماعی. رسانه‌ها در میان منابع معرفت، نقش کلیدی دارند (مهدی‌زاده، ۱۳۹۲).

با این وجود بر اساس نظریه برساخت اجتماعی ما بخش کوچکی از رویدادها جهان را از طریق ارتباطات رودررو کسب می‌کنیم و بخش بسیار بزرگی از واقعیت و آگاهی فردی را از طریق تعامل با رسانه‌ها به‌خصوص شبکه‌های مجازی به دست می‌آوریم؛ و این خود می‌طلبد که ما نسبت به رسانه‌های و به‌خصوص فضای سایبر که واقعیت اجتماعی ما را شکل می‌دهند از مهارت‌های تفکر انتقادی بهره بگیریم.

پیشینه پژوهش

پریس (۲۰۰۲) در پژوهشی چگونگی استفاده از اطلاعات اینترنتی توسط دانشجویان را مورد بررسی قرار داد. وی در این تحقیق ابتدا دو وبسایت طراحی کرد. یکی از وبسایت‌ها حاوی اطلاعات درست و واقعی بود و دیگری اطلاعات نادرست و غیر معتبری داشت. سپس از ۳۵ پژوهنده خواسته شد به مجموع سوالات کوتاه جواب دهند برای پاسخ به سوالات، این دو وبسایت معرفی شد. پس از بررسی، پاسخ‌های پژوهندگان به سوالات پاسخ کوتاه در سه گروه قرار گرفت. گروه اول کسانی بودند که از وبسایت نامعتبر استفاده نمودند و گروه دوم افرادی که برای پاسخ به سوالات به وبسایت معتبر مراجعه نمودند و گروه سوم کسانی که وبسایت‌های دیگری غیر از دو وبسایت معرفی شده مراجعه کردند. فرض پریس بر این بود که گروه اول فاقد تفکر انتقادی و گروه دوم و سوم واجد اندیشه‌های انتقادی هستند. نتایج تحقیق نشان داد در مجموع ۷۱ درصد پاسخ‌هایی پژوهندگان فاقد تفکر

این نظریه نشان می‌دهد که هر وقت تغییری و تضاد در جامعه رخ دهد، رسانه‌ها تمایل بیشتری به نقش‌آفرینی در جامعه دارند و مخاطبان وابستگی شدید به رسانه به ویژه رسانه‌های در دست رس مثل شبکه‌های اجتماعی پیدا می‌کنند و اطلاعات را از این رسانه‌ها می‌گیرند و دنبال واقعیت در دنیای مجازی می‌گردند، این باعث شکل‌گیری نگرش‌ها مخاطبان می‌شود. در این زمان نقش مهارت‌های تفکر انتقادی در مخاطبان نمود پیدا می‌کند

نظریه ساخت اجتماعی واقعیت

برساخت‌گرایی در برابر اثبات‌گرایی بکار می‌رود. در این دیدگاه تنها واقعیت عینی و بیرونی نیست که شناخت ما را می‌سازد؛ بلکه ذهن ما نیز در ساختن جهان خارج نقش‌سازنده‌ای دارد، به نظر برساخت‌گرایان مفاهیم جنبه خاص تاریخی و فرهنگی خاص خود را دارند و نتیجه خاص شرایط زمانی و مکانی خود هستند؛ و به نظر آنها، آنچه حقیقت نامیده می‌شود حاصل مشاهده عینی جهان نیست، بلکه زاینده فراگردهای اجتماعی مستمر میان افراد است. برساخت‌گرایی اجتماعی معتقد است که آنچه افراد جامعه به منزله واقعیت احساس و درک می‌کنند، آفریده کنش متقابل اجتماعی افراد و گروه‌هاست. پستلاشبرای تبیین واقعیت اجتماعی، به معنا نادیده گرفتن و شی‌ءوار ساختن فرایندهایی است که چنین واقعیتی از طریق آنها ساخته می‌شود (مهدی‌زاده، ۱۳۹۲).

نظریه برساخت‌گرایی دو ویژگی دارد:

۱- رسانه‌ها صورت‌بندی‌های اجتماعی و حتی خود تاریخ را از رهگذر چارچوب‌سازی ایماژها و تصاویر از واقعیت در قالب اخبار و گزارش‌های خبری و در شیوه‌های قابل پیش‌بینی می‌سازند.

۲- مردم به عنوان مخاطب، نقطه نظراتشان درباره واقعیت اجتماعی و جایگاهشان در آن واقعیت را در تعامل با ساخت‌های نمادین رسانه‌ای شکل می‌دهند. این نظریه هم به قدرت رسانه‌ها و هم به قدرتمت مخاطب برای انتخاب، بر اساس مذاکره مداوم میان آنها باور دارد (مک کوپل، ۲۰۰۶). بر اساس نظریه ساخت اجتماعی

انتقادی و فقط ۲۹ درصد از آنها داری تفکر انتقادی هستند.

شوان لانگ (۱۹۹۹): در پژوهشی تأثیر نفوذ منظم دستاوردهای شخصی بر تفکر انتقادی و مهارت‌های ارتباطی با توجه به زمینه شخصیتی و دانشکده و همکاری به صورت گروهییا انفرادی مورد بررسی قرار داد. در این تحقیق از متغیرهای مناسب برای سنجش مهارت تفکر انتقادی و ارتباطی در رشته‌های مختلف استفاده شده است که شامل انسجام علمی، انسجام اجتماعی کیفیت آموزش و کیفیت برنامه‌ریزی است. در تحقیق مزبور تفکر انتقادی به معنی توانایی تحلیل و حل مسئله است و مهارت‌های ارتباطی به توانایی نوشتن و سخن گفتن واضح، روشن و تأثیرگذار اطلاق می‌شود. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که دو متغیر انسجام علمی و انسجام اجتماعی بر تفکر انتقادی و مهارت‌های ارتباطی تأثیرگذار هستند و متغیرهای جنسیت، کیفیت تدریس برنامه‌ریزی و دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت درسی متغیرهای هستند که بر انسجام علمی و اجتماعی تأثیر مستقیم و بر مهارت‌های تفکر انتقادی و مهارت‌های ارتباطی تأثیر غیرمستقیم دارند این خود باعث بهبود در آموزش دانشجویان می‌شود. همین‌طور رابطه معنادار میان مهارت‌های تفکر انتقادی و ارتباطی در گروه‌های یک نفره و چندنفره به دست نیامد. به‌علاوه، زن‌ها در سطح پایین‌تری از مردها از نظر تفکر انتقادی قرار دارند.

شاد خوب (۱۳۸۹) پژوهشی با عنوان «رابطه بین تفکر انتقادی و سواد اطلاعاتی دانشجویان رشته‌های فنی مهندسی و علوم انسانی» دانشگاه تبریز انجام داد. یافته‌های تحقیق نشان داد که میان سواد اطلاعاتی دانشجویان دختر و پسر و همچنین تفکر انتقادی دانشجویان دختر و پسر تفاوت معناداری وجود ندارد و همچنین میان سواد اطلاعاتی دانشجویان رشته فنی مهندسی و علوم انسانی و تفکر انتقادی دانشجویان فنی مهندسی و علوم انسانی تفاوت معناداری وجود ندارد. نتایج تحلیل همبستگی پیرسون رابطه تفکر انتقادی و سواد اطلاعاتی را از نظر آماری معنی‌دار نشان داد.

امیری (۱۳۹۳): پژوهشی به عنوان «بررسی رابطه رفتار اطلاع‌یابی در وب و تفکر انتقادی مطالعه موردی: دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه الزهرا (س)» در دانشگاه الزهرا انجام داد. روش تحقیق در این پژوهش پیمایشی است و جامعه پژوهش را دانشجویان کارشناسی ارشد ۸ دانشکده دانشگاه الزهرا (س) تشکیل می‌دهند یافته‌های این تحقیق نشان داد که رابطه معنادار میان مهارت‌های تفکر انتقادی و رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان در وب وجود ندارد و سطح تفکر انتقادی دانشجویان در ۸ دانشکده یکسان، اما رفتار اطلاع‌یابی آنها متفاوت است. نتایج دیگر پژوهش این بود که دانشجویان به میزان زیادی از اینترنت /وب استفاده می‌کنند و در فرایند اطلاع‌یابی خود، فعالیت متنوعی را بکار می‌گیرند. فعالیت‌های آنها عبارت از شروع (شناسایی موضوع و یافتن منابع)، پیوندیابی، مرور، نظارت، تمایز، استخراج و شبکه‌سازی، تأیید مدیریت اطلاعات است. همچنین میانگین مهارت‌های تفکر انتقادی ۱۲/۸۷ به دست آمد که نشان از ضعف این مهارت‌ها دارد.

فرضیات پژوهش

❖ به نظر می‌رسد میانگین شش مهارت شناختی در میان کاربران شبکه اجتماعی تلگرام متفاوت است.

❖ به نظر می‌رسد میان جنسیت کاربران شبکه اجتماعی تلگرام و مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی تفاوت معناداری وجود دارد.

❖ به نظر می‌رسد میان تحصیلات کاربران شبکه اجتماعی تلگرام و مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی تفاوت معناداری وجود دارد.

❖ به نظر می‌رسد میان میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام و بهره‌گیری از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی رابطه معناداری وجود دارد.

❖ به نظر می‌رسد متغیرهایی مثل سن، میزان استفاده از شبکه اجتماعی و تحصیلات کاربران شبکه اجتماعی تلگرام پیش‌بینی کننده مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی باشند.

روش پژوهش

روش پژوهش پیمایشی - توصیفی است که به بررسی بهره‌گیری کاربران از مهارت‌های تفکر انتقادی در شبکه اجتماعی تلگرام می‌پردازد. جامعه آماری پژوهش کاربران شبکه اجتماعی تلگرام که سطح مدرک آنها لیسانس و بالاتر بوده‌اند. نمونه‌گیری این تحقیق به صورت تصادفی است. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته ۲۴ گویه شش خرده مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی را مورد سنجش قرار می‌دهد. برای هر خرده مهارت یک سؤال چهارگویه‌ای ساخته شد. این پرسشنامه به صورت آنلاین میان کاربران شبکه اجتماعی تلگرام فرستاده شد که تعداد ۵۵۰ نفر به پرسشنامه جواب کامل دادند. روایی پرسشنامه توسط محققان تفکر انتقادی و اساتید حوزه ارتباطات و جامعه‌شناسی تأیید شدند. بر اساس تحلیل عاملی که گویه‌های مؤلفه‌های تفکر انتقادی سنجیده شدند، تمام آنها مورد قبول واقع شدند. پایایی پرسشنامه از طریق آلفای کرونباخ بررسی شد که برای مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی میزان (۰/۸۷۸) به دست آمد. تجزیه و تحلیل این پژوهش در دو سطح توصیفی و استنباطی صورت گرفت و همچنین پرسشنامه در محیط گوگل داکس طراحی و سپس لینک آن در شبکه‌های اجتماعی تلگرام برای کاربران دارای سطح تحصیلات لیسانس و بالاتر ارسال شد که شامل سه قسمت است.

۱- در قسمت اول، هدف پژوهش و توضیحاتی را جعبه نحوه پاسخ‌گویی به سؤالات ارائه شده است.
 ۲- در قسمت دوم سؤالاتی به منظور کسب اطلاعات درباره ویژگی‌ها شخصی نمونه آماری اطلاعاتی از قبیل: (جنسیت، دوره تحصیلی، تعداد ساعات در فضای سایبر، نوع دانشگاه) طراحی شده است.

۳- قسمت سوم ۲۴ گویه در بعد مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی تنظیم شده و از طریق پرسشنامه آنلاین برای کاربران در شبکه اجتماعی تلگرام ارسال شد.

یافته‌ها

بر اساس تحلیل اطلاعات جدول‌های توصیفی، ۵۲/۹ درصد از پاسخگویان مرد و ۴۷/۱ درصد پاسخگویان زن

بوده‌اند. همچنین ۳/۹ درصد از کاربران زیر ۲۰ سال، ۲۶/۲ درصد کاربران در محدود سنی ۲۱-۲۵ سال، ۳۸/۹ درصد در محدوده سنی ۲۶-۳۰، ۳۴/۱ درصد کاربران در محدوده سنی ۳۱-۳۵ سال، ۳/۶ درصد کاربران در محدوده سنی ۳۶-۴۰ سال، ۳۳/۳ درصد بالاتر ۴۰ سال به بالا بوده است. در این میان ۴۹/۱ درصد کاربران دارای مدرک کارشناسی، ۳۷/۱ درصد کارشناسی ارشد و ۱۳/۸ درصد کاربران دارای مدرک دکترا بود. (جدول ۱)

❖ به نظر می‌رسد میان جنسیت کاربران شبکه اجتماعی تلگرام و مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی تفاوت معناداری وجود دارد.

بهره‌گیری از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی در میان مردان و زنان یکسان است.
 بهره‌گیری از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی در میان مردان و زنان یکسان نیست.

$$\begin{cases} H_1: \bar{X}_1 = \bar{X}_2 \\ H_0: \bar{X}_1 \neq \bar{X}_2 \end{cases}$$

با توجه به داده‌های جدول ۲ مشاهده می‌شود که بهره‌گیری از مهارت‌های تفکر انتقادی در میان مردان و زنان یکسان نیست. با توجه سطح معناداری (۰/۰۰۰) با اطمینان ۹۵ درصد فرضیه صفر رد و فرضیه یک پذیرفته می‌شود. با توجه به این که میانگین گروه اول که مردان هستند از میانگین گروه دوم که زنان باشند بیشتر است، نشان دهنده آن است که بهره‌گیری از مهارت‌های تفکر انتقادی در میان مردان بیشتر از زنان است. (جدول ۲)

❖ فرضیه: به نظر می‌رسد میانگین شش مهارت شناختی در میان کاربران شبکه اجتماعی تلگرام متفاوت است.

میانگین شش خرده مهارت تفکر انتقادی در میان کاربران یکسان است.
 میانگین شش خرده مهارت تفکر انتقادی در میان کاربران یکسان نیست.

$$\begin{cases} H_1: \bar{X}_1 = \bar{X}_2 = \bar{X}_3 \\ H_0: \bar{X}_1 \neq \bar{X}_2 \neq \bar{X}_3 \end{cases}$$

طبق یافته‌های جدول شماره ۳: به ترتیب شامل آماره کای دو، تعداد مشاهدات، درجه آزادی، و سطح

معکوس بوده یعنی هر چه کاربران بیشتر از شبکه اجتماعی تلگرام استفاده کنند، از مهارت‌های تفکر انتقادی کمتری برخوردار هستند. (جدول ۵)

❖ **فرضیه: به نظر می‌رسد میان تحصیلات کاربران شبکه اجتماعی تلگرام و مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی تفاوت معناداری وجود دارد.**

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: \bar{X}_1 = \bar{X}_2 = \bar{X}_3 \\ H_1: \bar{X}_1 \neq \bar{X}_2 \neq \bar{X}_3 \end{array} \right.$$

بهره‌گیری از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی در تناسب با سطح تحصیلات کاربران یکسان است.

بهره‌گیری از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی در تناسب با سطح تحصیلات کاربران یکسان نیست.

میزان بهره‌گیری از مهارت‌های تفکر انتقادی با سطح تحصیلات یکسان نیست. با توجه به سطح معناداری آزمون F که برابر با ۰/۰۰۰ می‌باشد نتیجه می‌گیریم که فرضیه صفر رد و فرضیه یک تأیید می‌شود بدین معنی که بهره‌گیری از مهارت‌های تفکر انتقادی در میان سطوح مختلف تحصیلات، متفاوت است برای بررسی این تفاوت از آزمون‌های تعقیبی مربوطه استفاده شده است. (جدول ۶)

با توجه به یافته‌های جدول ۶ کاربرانی که دارای تحصیلات لیسانس هستند از کاربرانی که سطح تحصیلات آنها فوق لیسانس و دکترا هستند مهارت تفکر انتقادی کمتری دارند. همچنین کاربرانی دارای تحصیلات فوق لیسانس از کاربران دارای سطح تحصیلات دکتری مهارت شناختی تفکر انتقادی کمتری دارند. پس می‌توان نتیجه گرفت هرچه سطح تحصیلات کاربران بالاتر می‌رود مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی بیشتر می‌شود. (جدول ۷)

❖ **فرضیه: به نظر می‌رسد متغیرهای مثل سن، میزان استفاده از شبکه اجتماعی و تحصیلات کاربران شبکه اجتماعی تلگرام پیش‌بینی کننده مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی باشند.**

معناداری می‌باشد با توجه به این که سطح معناداری آزمون کمتر از ۵٪ است حاکی از آن است که فرض صفر آزمون مبنی بر یکسان نبودن میانگین‌های وضعیت بهره‌گیری کاربران شبکه اجتماعی تلگرام از خرده مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی رد می‌شود یعنی اختلاف معناداری میانمیانگین کاربران از این خرده مهارت‌ها وجود دارد. (جدول ۳)

سپس با توجه به متفاوت بودن میزان میانگین کاربران از خرده مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی به اولویت‌بندی این خرده مهارت‌ها به کمک آزمون فریدمن پرداخته شده است. (جدول ۴)

طبق یافته‌های جدول ۴ اولویت تفاوت میانگین خرده مهارت‌های شناختی در میان کاربران شبکه اجتماعی تلگرام، به ترتیب شامل تحلیل، خود نظم دهی، تفسیر، ارزشیابی، توضیح و استنتاج است.

❖ **فرضیه: به نظر می‌رسد میان میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام و بهره‌گیری از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی رابطه معناداری وجود دارد.**

$$\left\{ \begin{array}{l} H_0: \rho = 0 \\ H_1: \rho \neq 0 \end{array} \right.$$

میان میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام با مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی رابطه وجود ندارد.

میان میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام با مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی رابطه وجود دارد.

با توجه به یافته‌های جدول شماره ۵ می‌توان چنین نتیجه گرفت که میان میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام با تفکر انتقادی رابطه معناداری وجود دارد. با توجه به سطح معناداری میان دو متغیر که برابر ۰/۰۰۰ می‌باشد (که کمتر از ۰/۰۵ است) نتیجه می‌گیریم که فرضیه صفر رد و فرضیه یک تأیید می‌شود. این امر بدین معنی است که همیان میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام با مهارت‌های تفکر انتقادی رابطه معناداری وجود دارد، چون مقدار ضریب همبستگی میان دو متغیر منفی می‌باشد این رابطه به صورت

متغیرهای سن، میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام و تحصیلات پیش‌بینی‌کننده مهارت‌های شناختی نیستند.
متغیرهای سن، میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام و تحصیلات پیش‌بینی‌کننده مهارت‌های شناختی هستند.

$$\begin{cases} H_1: \bar{X}_1 = \bar{X}_2 = \bar{X}_3 \\ H_2: \bar{X}_1 \neq \bar{X}_2 \neq \bar{X}_3 \end{cases}$$

موانع انتشار و اشاعه اطلاعات را از بین برد و هر کاربر شبکه اجتماعی می‌تواند بدون نظارت و محدودیت به نشر عقاید خود در این شبکه‌ها بپردازد. پس مهارت‌های تفکر انتقادی می‌تواند یک مهارت لازم و ضروری برای کاربران فضای سایبر به ویژه شبکه‌های اجتماعی در برابر این حجم اعظیم اطلاعات باشند. همچنین این تحقیق در زمره ای اولین تحقیقاتی است که سعی داشت مهارت‌های شناختی را در کاربران شبکه‌های اجتماعی مورد سنجش قرار دهد.

یافته‌های این تحقیق نشان داد که کاربران در ابعاد مهارت‌های شش‌گانه شناختی حدود (۵۵٪) از این مهارت تفکر انتقادی برخوردار بودند، اما با توجه به این که در شبکه اجتماعی تلگرام نیاز است که مهارت‌های شناختی یعنی درک و شناخت کاربران در سطح عالی باشند تا نگرش و ذهنیت مخاطبان تحت تأثیر اطلاعات منتشر شده در این فضا قرار نگیرد، این عدم بهره‌گیری از سطح مهارت تفکر انتقادی بالا در کاربران شبکه اجتماعی تلگرام، می‌تواند واقعیت یا برساخت جدیدی در ذهنیت کاربران طبق نظریه ساخت اجتماعی واقعیت‌به وجود آورد. بهره‌گیری متوسط کاربران از این مهارت‌ها می‌تواند نشان‌دهنده این امر باشد که کاربران شبکه اجتماعی تلگرام نسبت به اطلاعات منتشر شده علم و درک مناسب و نیز آگاهی کافی نسبت به مهارت‌های شناختی ندارند. این موضوع می‌تواند ناشی از آن باشد که کاربران در بعد سواد رسانه‌ای که با مهارت‌های تفکر انتقادی بیگانه نیست، آگاهی ناچیزی دارند. همچنین تحصیلات نقش بسیار مهمی در بهره‌گیری از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی در شبکه اجتماعی تلگرام دارند. هرچه تحصیلات کاربران بیشتر شود درک و شناخت از مهارت‌های شناختی بیشتر می‌شود و کمتر تحت تأثیر اطلاعات قرار می‌گیرند. از طرف دیگر ثابت شده است که میان میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام و بهره‌گیری از مهارت‌های تفکر انتقادی رابطه معناداری وجود دارد. یعنی هر چه بیشتر کاربران از شبکه اجتماعی تلگرام استفاده کنند دارای تفکر انتقادی پایین‌تری هستند. در اینجا آسیب‌پذیری کاربران این

بر اساس یافته‌های جدول ۷ با توجه به سطح معناداری که کمتر از ۰/۰۵ است با اطمینان ۰/۹۵ می‌توان نتیجه گرفت که مدل رگرسیونی تحقیق مرکب از سه متغیر مستقل (سن و میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام و تحصیلات کاربران) و یک متغیر وابسته (مهارت شناختی تفکر انتقادی) مدل خوبی بوده و مجموعه متغیرهای مستقل قادرند تغییرات مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی را تبیین کنند. (جدول ۸)

با توجه به یافته‌های جدول ۸ می‌توان بر اساس مدل رگرسیونی انجام شده نتیجه گرفت که متغیر مستقل سن تأثیر ناچیزی به میزان (۰/۰۵۹) بر متغیر وابسته مهارت شناختی تفکر انتقادی دارد. اما متغیر تحصیلات به میزان ۰/۲۴۵ و متغیر میزان استفاده از شبکه تلگرام به میزان همبستگی (۰/۴۱۶-) بر متغیر مهارت شناختی تفکر انتقادی تأثیر دارند. پس به ازای افزایش یک انحراف استاندارد در تحصیلات کاربران میزان مهارت شناختی کاربران به این میزان (۰/۲۴۵) افزایش می‌یابد. ولی به ازای یک واحد افزایش انحراف استاندارد استفاده کاربران از شبکه اجتماعی تلگرام به میزان (۰/۴۱۶-) مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی کاهش می‌یابد. (جدول ۹)

نتیجه‌گیری

امروزه در عصری به سر می‌بیریم که به عنوان عصر « انفجار اطلاعات» از آن نام برده شده است. در این دوره اطلاعات از طریق فناوری‌های پیشرفته‌ای مثل اینترنت و شبکه‌های اجتماعی به وفور یافت می‌شود. این در حالی است که تسهیلات فناورانه موجود، بسیاری از

افراد باشند. بنابراین تفکر انتقادی به معنای و سازمان‌بندی کردن و شناخت بهتر و دقیق‌تر اطلاعات است، می‌توان گفت که تفکر انتقادی باعث برانگیختگی شناختی در فرد می‌شود تا بدین وسیله فرد بتواند عمل جداسازی اطلاعاتی درست و نادرست را به بهترین شیوه ممکن انجام دهد.

پیشنهادات

- سیاست‌گذاران رسانه‌ای باید تمهیداتی ببینند که مهارت‌های تفکر انتقادی به عنوان یک هدف و جزئی اساسی از زندگی هر شخص به حساب آید.

- پیشنهاد می‌شود که از طریق همین شبکه‌های اجتماعی از طرف سازمان‌های مرتبط مثل شورای عالی مجازی سعی شود از طریق کلیپ‌ها و فیلم‌های آموزشی سعی در شناخت مهارت‌های تفکر انتقادی در کاربران شود.

- پیشنهاد می‌شود در مقطع کارشناسی‌کلاس‌های درس به صورت مشارکتی باشند، یعنی ارتباط یک‌طرفه استاد با دانشجو به ارتباط دوطرفه تبدیل شود، تا دانشجو در کلاس‌ها تفکر انتقادی را یاد بگیرد و در سایر مراحل زندگی به ویژه در فضای سایبر بکار گیرد.

- پیشنهاد می‌شود که تفکر انتقادی در نظام خانواده مورد توجه جدی قرار گیرد، پیش از همه والدین باید این تفکر را یاد بگیرند تا بتوانند در تعامل با فرزندان خود آن را به خوبی یاد دهند.

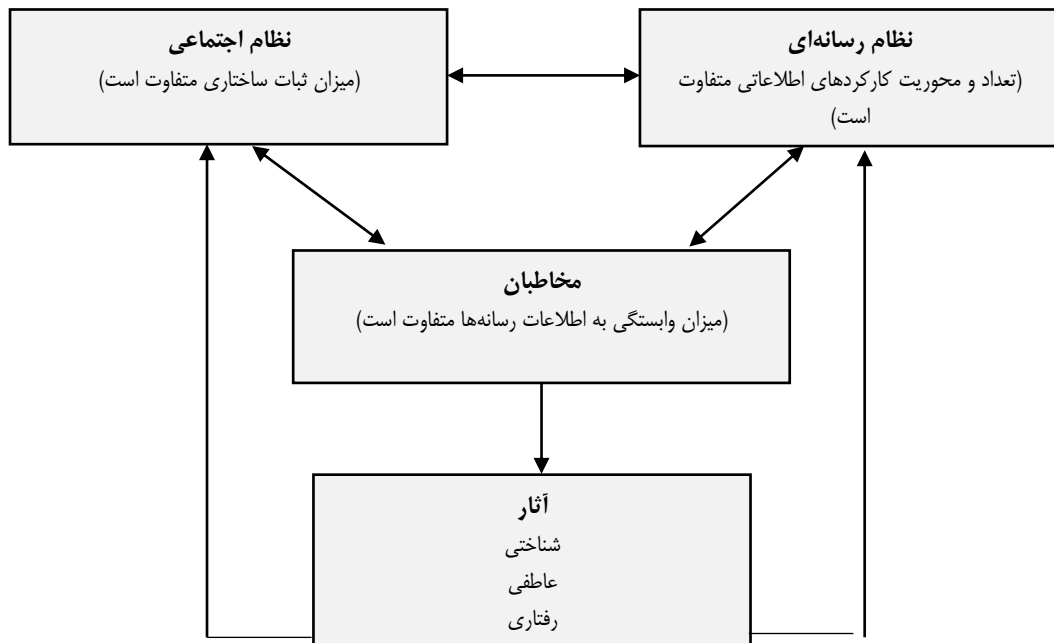
شبکه با فقدان مهارت انتقادی بیشتر می‌شود، این کاربران نمی‌توانند اطلاعاتی که بدون هیچ محدودیتی در شبکه اجتماعی تلگرام منتشر می‌شوند به صورت انتقادی به آنها نگاه کنند. این باعث می‌شود که رفتار و نگرش کاربران تحت تأثیر اطلاعات منتشر شده در این فضا قرار بگیرد. بنابراین نتایج این تحقیق نشان از همگون بودن با نتایج پژوهش هایپیریس (۲۰۰۲)، شوانلانگ (۱۹۹۹) و امیری (۱۳۹۳) دارد. کهنشان دادند مهارت‌های تفکر انتقادی در میان افراد در سطح خوبی وجود ندارد. اما نتایج تحقیق با نتایج شاد خوب (۱۳۸۹) هم‌خوانی ندارد.

یکی از مهم‌ترین الزامات در فرایند توسعه داشتن رویکرد انتقادی است. این فرایند باید همراستا با رویکردهای درونی و بیرونی باشد و به موازات همدیگر به پیش برود. فرایند تفکر انتقادی لازمه رشد و بالندگی انسان معاصر در جدال با تمامی چالش‌های عمیق اطلاعاتی و ارتباطی است. توسعه چنین فرهنگی است که می‌تواند به پرورش انسان ارتباطی امروزین منجر شود.

سیستم‌های آموزشی و تربیتی، نهادهای موثر در این رویکرد و در مجموع همه عوامل جامعه‌پذیری فرد باید در تمام طول فرایند پرورش انسان همراه با فهم و تفکر انتقادی به پیش برده شوند. در صورت بی‌توجهی به این جنبه از زندگی ارتباطی در زندگی روزمره، با برساخت‌هایی روبرو خواهیم بود که یگانگی اندیشه و فکر را تزیق می‌نماید، انسان‌ها را از تفکر، خلاقیت و نوآوری باز می‌دارد و در مجموع انسان‌هایی مشوش، یا یکدست و بدون هدف را به جامعه عرضه می‌کند.

بنابراین برای تقویت و پرورش انسان ارتباطی ایرانی باید مهارت‌های تفکر انتقادی را به او یاد بدهیم و از او بخواهیم در ساحت‌های مختلف جامعه و عرصه‌های ارتباطی زندگی اجتماعی خویش آن را به کار گیرد.

طبق گفته بهداشت سازمان جهانی مهارت تفکر انتقادی یکی از ده مهارتی است که شخص باید برای ارتقای زندگی خود یاد بگیرد. این خود نشان‌دهنده این است که این مهارت در همه ابعاد زندگی به ویژه در دنیای مجازی و شبکه‌های اجتماعی باید مورد توجه

نمودار ۱ - نمودار الگوی وابستگی مخاطبان

جدول ۱ - شاخص‌های مرکزی مهارت‌های تفکر انتقادی

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین انحراف استاندارد
مرد	۲۹۱	۶۹/۵۴۹۸	۱۴/۸۵۰۵	۰/۸۷۰۵۵
زن	۲۵۹	۶۴/۳۲۸۲	۱۶/۰۷۰۲	۰/۹۹۸۵۶

جدول ۲ - رابطه میان جنسیت و بهره‌گیری از مهارت‌های تفکر انتقادی

نتیجه فرضیه	آزمون t برای میانگین‌ها				آزمون لیون برای برابری واریانس‌ها		فرض	تفکر انتقادی
	اختلاف استاندارد	اختلاف میانگین‌ها	سطح معناداری (دو دامنه)	درجه آزادی	T	سطح معناداری		
رد فرضیه صفر	۲/۶۳۱۳	۵/۲۲۱۶	۰/۰۰۰	۵۴۸	۳/۹۶۰	۰/۰۱۰	۶/۷۴۸	واریانس‌ها برابر فرض شود
	۲/۶۱۹۲	۵/۲۲۱۶	۰/۰۰۰	۵۲۷/۹۱۵	۳/۹۴۲			واریانس‌ها برابر فرض نشود

جدول ۳- نتایج آزمون میزان بهره‌گیری از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی در کاربران شبکه‌ها اجتماعی

آماره آزمون فریدمن (کای دو)	تعداد نمونه	درجه آزادی	سطح معناداری	نتیجه آزمون
۲۲۸/۳۲۲	۲۵۰	۵	۰/۰۰۰	رد فرضیه صفر

جدول شماره ۴: اولویت بندی، میانگین و انحراف معیار بهره‌گیری کاربران از خرده مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی

خرده مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی			بهره‌گیری کاربران شبکه اجتماعی تلگرام از مهارت‌های شناختی تفکر انتقادی	
اولویت	میانگین	انحراف معیار		
۱	۳/۹۹	۳/۱۷	تحلیل	
۲	۳/۷۹	۳/۸۹	خود نظم دهی	
۳	۳/۷۷	۳/۴۳	تفسیر	
۴	۳/۶۰	۵/۰۵	ارزشیابی	
۵	۲/۹۱	۲/۷۰	توضیح	
۶	۲/۷۷	۲/۷۶	استنتاج	

جدول ۵- رابطه میان میزان استفاده از فضای سایبری با مهارت‌های تفکر انتقادی

نتیجه آزمون	مهارت‌های تفکر انتقادی	میزان استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام
رد فرضیه صفر	-۰/۴۷۵	ضریب پیرسون
	۰/۰۰۰	سطح معناداری

جدول ۶- تفاوت میان سطح تحصیلات کاربران و بهره‌گیری از مهارت‌های تفکر انتقادی

نتیجه آزمون	سطح معناداری	F	میانگین مجزورات	درجه آزادی	مجموع مربعات	میانگروه‌ها
رد فرضیه صفر	۰/۰۰۰	۴۳/۳۵۶	۹۱۸۹/۶۹۵	۲	۱۸۳۷۹/۳۹۰	میانگروه‌ها
			۲۱۱/۹۶۰	۵۴۷	۱۱۵۹۴۲/۰۶۵	درون گروه‌ها
				۴۴۹	۱۳۴۳۲۱/۴۵۵	کل

جدول ۷ - رابطه تحصیلات کاربران بر اساس بهره‌گیری از مهارت‌های تفکر انتقادی

سطر	تحصیلات	تحصیلات	میانگین اختلاف‌ها	خطای استاندارد	سطح معناداری.
۱	لیسانس	فوق لیسانس	$-۴/۷۹۵۵۹^*$	۱/۳۵۱۶۶	۰/۰۰۱
		دکتری	$-۱۷/۴۷۱۴۹^*$	۱/۸۸۱۶۷	۰/۰۰۰
۲	فوق لیسانس	لیسانس	$۴/۷۹۵۵۹^*$	۱/۳۵۱۶۶	۰/۰۰۱
		دکتری	$-۱۲/۶۷۵۹۰^*$	۱/۹۴۷۲۴	۰/۰۰۰
۳	دکتری	لیسانس	$۱۷/۴۷۱۴۹^*$	۱/۸۸۱۶۷	۰/۰۰۰
		فوق لیسانس	$۱۲/۶۷۵۹۰^*$	۱/۹۴۷۲۴	۰/۰۰۰

جدول ۸ - معناداری ضریب رگرسیون

مدل ۱	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	F	سطح معناداری	نتایج آزمون
رگرسیون	۴۰۱۲۲/۱۰۱	۳	۱۳۳۷۴/۰۳۴	۷۷/۲۲۳	۰/۰۰۰	رد فرضیه صفر
مقدار باقی مانده	۹۴۵۶۰/۴۵۲	۵۴۶	۱۷۳/۱۸۸			
کل	۱۳۴۶۸۲/۵۵۳	۵۴۹				

جدول ۹ - بررسی تأثیر سه متغیر سن، میزان استفاده از تلگرام و تحصیلات بر مهارت شناختی تفکر انتقادی

مدل یک	ضریب رگرسیونی غیر استاندارد		ضریب رگرسیونی استاندارد	سطح معناداری	همبستگی			
	Std.	B				T	مرتب‌به صفر	تفکیکی
مقدار ثابت	۳/۲۲۰	۶۵/۱۸۱		۰/۰۰۰				
سن	۰/۱۱۰	۰/۱۶۳	۰/۰۵۹	۰/۱۳۷	۱/۴۸۸	۰/۲۲۸	۰/۰۶۴	۰/۰۵۳
تحصیلات کاربران	۰/۸۸۳	۵/۳۷۴	۰/۲۴۵	۰/۰۰۰	۶/۰۸۳	۰/۳۵۵	۰/۲۵۲	۰/۲۱۸
میزان استفاده از شبکه تلگرام	۰/۱۶۴	-۱/۸۶۵	-۰/۴۱۶	۰/۰۰۰	-۱۱/۳۴۰	۰/۴۷۴	-۰/۴۳۷	۰/۴۰۷

فهرست منابع

- قمان لقمان (۱۳۹۱).
 بررسی تأثیر آموزش تفکر انتقادی بر منبع کنترل و کاهش
 ناهماهنگی (برانکیختگی) شناختی دانش‌آموزان پسر سال
 دوم دبیرستان شهرستان بانه ۶۶-۷۸.
- عباسیادکوری، مروارید (۱۳۸۱). بررسی محتوای کتاب
 مطالعات اجماعی مقطع متوسطه در پرورش مهارت‌های
 تفکر انتقادی بر مبنای دیدگاه اجتماعی برنامه درسی،
 پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران.
- فلسفی، محمد تقی (۱۳۸۶). الحدیث، روایات تربیتی، ج ۱،
 تهران، دفتر نشر فرهنگی.
- فیشر، رابرت (۱۳۸۶). آموزش تفکر به کودکان، ترجمه
 مسعود صفایی مقدم و افسان هنجاریان، اهواز: رسش.
- قاضی مرادی، حسن (۱۳۹۳). درآمدی بر تفکر انتقادی
 تهران: نشر اختران.
- مایرز، چت (۱۳۸۶). آموزش تفکر انتقادی، ترجمه خدیار
 ابیلی، تهران.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۶). تعلیم و تربیت در اسلام،
 انتشارات صدرا قم.
- مکتبی‌فرد، لیلی (۱۳۸۹). بررسی تناسب محتوا داستان‌های
 تألیفی ایرانی برای کودکان و نوجوانان گروه سنی "ج" با
 مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر انتقادی، رساله دکتری، دانشکده
 علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
- مهدی‌زاده، سید محمد (۱۳۹۳). نظریه‌های رسانه و
 اندیشه‌های رایج و دیدگاه‌های انتقادی، تهران: انتشارت
 همشهری.
- نصیری (۱۳۸۹). بررسی پیامدهای فردی و اجتماعی توسعه
 تفکر انتقادی در دانش‌آموزان، مقاله ارائه شده در اولین
 همایش کشوری تفکر انتقادی و نظام سلامت، شهر
 اصفهان اسفند ماه ۱۳۸۹.
- Ennis RH. (1985). Goals for a Critical Thinking Curriculum, Alexandria, VA, Association for Supervision and Curriculum Development.
- Peter A, Facione N (2008). Critical Thinking and clinical judgement: optometric Education voh. 33-44.
- Fisher A (2001). Critical Thinking: An introduction. Cambridge university press. WWW. com bridge.Org.
- قران کریم ترجمه محمد فولادوند (۱۳۷۸). تهران: وزارت
 آموزش پرورش.
- اطهری، زینب السادات؛ و دیگران (۱۳۸۹). ارزیابی
 مهارت‌های تفکر انتقادی و ارتباط آن با رتبه آزمون
 سراسری ورود به دانشگاه در دانشجویان دانشگاه علوم
 پزشکی اصفهان، مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی،
 شماره ۹.
- آقایاریکانی، عزیزه (۱۳۹۰). تفکر انتقادی در اسلام،
 ماهنامه درس‌هایی از مکتب اسلام، شماره ۵۹۹، صص.
 ۴۸-۵۸.
- امیری پری، ربابه (۱۳۹۴). «بررسی رابطه رفتار اطلاعاتی
 در وب و تفکر انتقادی مطالعه موردی: دانشجویان
 کارشناسی‌ارشد دانشگاه الزهرا (س)» فصلنامه اندیشه‌های
 نوین تربیتی دوره ۱۱، شماره ۲ صص ۴۹-۶۸.
- جمشیدیان قلعه سفیدی، توران. کمیجانی فراهانی، علی
 اکبر (۱۳۸۸). رابطه زبان مادری، جنسیت و سن با سطح
 تفکر انتقادی، مجله علمی پژوهشی ادبیات معاصر
 جهان. شماره ۵۵ صص ۸۶-۷۱.
- خرمی نار، سراج؛ فروزان، معظم فر (۱۳۸۷). مقایسه تفکر
 انتقادی و سبک‌های هویت دانشجویان فنی - مهندسی با
 دانشجویان علوم انسانی دوره ۳، شماره ۹ صص ۶۳-۷۷.
- خمینی، سید روح الله (۱۳۷۱). شرح چهل حدیث، موسسه
 تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ سوم.
- سیاح طاهری، محمد حسین و همکاران (۱۳۹۴). حقیقت
 مجازی، تهران: انتشارات شورای عالی فضای مجازی.
- سیف، علی اکبر (۱۳۸۰). روانشناسی پرورشی (روانشناسی
 یادگیری و آموزش)، تهران: انتشارات آگاه.
- سیف، علی اکبر (۱۳۸۰). روانشناسی پرورشی (روانشناسی
 یادگیری و آموزش)، تهران: انتشارات آگاه.
- شادخوب، مریم (۱۳۹۰). پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد «بررسی
 رابطه بین تفکر انتقادی و سواد اطلاعاتی دانشجویان
 رشته‌های فنی مهندسی و علوم انسانی دانشگاه تبریز در
 سال تحصیلی ۸۹-۹۰، دانشگاه تبریز.
- شاهی، بتول (۱۳۹۰). «بررسی و مقایسه ماهیت تربیتی
 تفکر انتقادی از منظر اسلام و پساساختاری» پایان‌نامه
 کارشناسی‌ارشد دانشگاه الزهرا (س) - دانشکده علوم تربیتی
 و روانشناسی.

- Forest R (1991). A concept of critical thinking. Massachusetts: Harvard Educational press.
- Heisserer, G. (2006). Thought on thinking: the challenge of critical thinking. *Critical thinking*, 1: 6-8.
- Lipman M. (1988). Critical Thinking - What Can It Be? *Educational Leadership*, 46, 1, 38-43.1
- Lipman M (2003). *Thinking IN Education*, New York: Cambridge University Press.
- Maggi B (2006). Measures that can be used to instill critical thinking skills. in nurse prescribers. *Nurse Education in Practice*, 6: 98-105.
- Mcquail D (2006). *Mcquail mass communication theory*, sage publications.
- Paris PG (2002). Critical thinking and the use of the internet as a resource. *international education journal*, 4(1): 30-41.
- Paul R, Elder L (1994). Critical thinking: The path to responsible - citizenship. *High school Magazine*, 8(7): 100-150.
- Paul R. Elder (1998). Critical Thinking: Why We Must Transform our Teaching, *Journal of Development Education*, 36(1), 120-129.
- Reed HJ (1998). Effect of a model for critical thinking on student achievement in primary source document analysis and interpretation, argumentative reasoning thinking disposition and history content in a Theses of doctorate, university of south Florida.
- Shawana long & Mary E (1999). "self-perceive processes and multimedia problem-based Learning: the Effect of mediation Training on critical Training" Springer sciens.
- Simpson E, Courtney M (2002). Critical Thinking in Nursing Education: Literature Review. *International Journal of Nursing Practice*, 8(2): 89-98.